

QOFIYA VA RADIF UCHUN TANLANGAN SO‘ZLARNING LEKSIK XUSUSIYATLARI

Sharapova Durdona
Xalqaro Innovatsion Universiteti,
2-kurs talabasi

Annotatsiya

Mazkur maqolada badiiy matnda qofiya va radif hosil qilishda tanlanadigan so‘zlarning leksik xususiyatlari lingvopoetik nuqtai nazardan tahlil qilinadi. Qofiyadosh va radifli birliklarning semantik qatlamlari, ularning uslubiy bo‘yoqdorligi hamda badiiy-estetik vazifalari yoritiladi. Shuningdek, she’riy nutqda so‘z tanlash jarayonining poetik ta’sir kuchini oshirishdagi roli va leksik birliklarning obrazlilikni shakllantirishdagi ahamiyati ochib beriladi. Tadqiqot natijalari adabiyotshunoslik va tilshunoslik fanlarida qofiya va radif masalasini chuqurroq o‘rganishga xizmat qiladi.

Kalit so‘zlar: qofiya, radif, leksik xususiyat, poetik til, semantika, uslubiy bo‘yoq, badiiy matn

Аннотация

В статье с лингвопоэтической точки зрения анализируются лексические особенности слов, используемых для образования рифмы и радифа в художественном тексте. Рассматриваются семантические слои рифмующихся и радифных единиц, их стилистическая окрашенность и художественно-эстетические функции. Особое внимание уделяется роли лексического выбора в усилении поэтического воздействия и формировании образности поэтической речи. Результаты исследования способствуют углубленному изучению проблемы рифмы и радифа в лингвистике и литературоведении.

Ключевые слова: рифма, радиф, лексические особенности, поэтический язык, семантика, стилистика, художественный текст

Annotation

This article analyzes the lexical features of words used to form rhyme and refrain (radif) in poetic texts from a linguopoetic perspective. The semantic layers, stylistic coloring, and artistic-aesthetic functions of rhyming and refrain units are examined. Special attention is paid to the role of lexical choice in enhancing poetic expressiveness and shaping imagery in verse. The findings contribute to a deeper understanding of rhyme and refrain issues in linguistics and literary studies.

Keywords: rhyme, refrain (radif), lexical features, poetic language, semantics, stylistics, literary text

KIRISH

She’riy nutqning asosiy estetik belgilaridan biri qofiya va radifdir. Qofiya va radif nafaqat fonetik uyg‘unlik vositasi, balki badiiy matnning mazmuniy va semantik yaxlitligini ta’minlovchi muhim poetik unsurlar hisoblanadi. Ular orqali she’rning musiqiyliги, ohangdorligi va ta’sirchanligi kuchayadi. Shu sababli qofiya va radif uchun tanlangan so‘zlarning leksik xususiyatlarini o‘rganish adabiyotshunoslik va tilshunoslik fanlari uchun dolzarb masalalardan biridir.

Zamonaviy lingvopoetik tadqiqotlarda so‘zning nafaqat tovush tarkibi, balki uning ma’no qatlamlari, uslubiy bo‘yoqdorligi va kontekstual vazifasi ham muhim ahamiyat kasb etmoqda. Qofiya va radif uchun tanlangan leksik birliklar badiiy obraz yaratishda faol ishtirok etib, muallif g‘oyasining estetik ifodasiga xizmat qiladi.

Asosiy qism

Qofiya va radif tushunchalarining lingvistik mohiyati

Qofiya she'riy misralar oxirida kelib, tovush jihatidan uyg'unlashuvchi birliklar majmuasidir. Radif esa qofiyadan keyin takrorlanib keladigan, semantik jihatdan mustaqil bo'lgan leksik birlik sifatida namoyon bo'ladi. Har ikkala hodisa she'riy matnda ritmik va semantik yaxlitlikni ta'minlaydi.

Lingvistik jihatdan qofiya va radifning shakllanishida fonetik omillar bilan bir qatorda leksik tanlov muhim rol o'ynaydi. Bir xil tovush tarkibiga ega, ammo turli ma'nolarni ifodalovchi so'zlar qofiyadosh bo'lishi mumkin. Bu holat she'riy matnda ko'pma'nolilik va semantik chuqurlikni yuzaga keltiradi.

Qofiya va radif uchun tanlangan so'zlarning leksik-semantik xususiyatlari

Qofiya va radif hosil qilishda ko'pincha umumxalq tiliga mansub, keng ma'noli va emotsional-ekspressiv bo'yoqqa ega so'zlar tanlanadi. Bunday leksik birliklar o'quvchi ongida tez qabul qilinib, badiiy ta'sirni kuchaytiradi. Ayniqsa, hissiy holatni ifodalovchi otlar, sifatlar va fe'llar qofiya va radif vazifasida samarali qo'llaniladi.

Shuningdek, sinonimik qatordagi so'zlarning qofiyadosh sifatida tanlanishi badiiy matnning semantik rang-barangligini oshiradi. Ba'zan esa antonimik ma'noga ega birliklar qofiya orqali qarama-qarshi tushunchalarni poetik tarzda uyg'unlashtirishga xizmat qiladi. Bu holat badiiy kontrastni yuzaga keltirib, matnning estetik qiymatini oshiradi. Uslubiy bo'yoqdorlik va obrazlilik

Qofiya va radif uchun tanlangan so'zlarning uslubiy bo'yoqdorligi she'riy nutqning obrazlilik darajasini belgilaydi. Kitobiy, so'zlashuv yoki shevaga oid so'zlarning qofiyada qo'llanishi muallif uslubini yaqqol namoyon etadi. Ayniqsa, metaforik va ramziy ma'noga ega so'zlar radif vazifasida kelganda, she'rning g'oyaviy yukini kuchaytiradi.

Radifning takroriyliigi orqali muayyan leksik birlik asosiy semantik markazga aylanadi. Bu markaz atrofida boshqa so'zlar birlashib, badiiy g'oyaning yaxlit tizimini hosil qiladi. Natijada qofiya va radif faqat shakliy vosita emas, balki mazmuni tashuvchi muhim poetik unsurga aylanadi.

Qofiya va radifni tadqiq etishning nazariy asoslari

Qofiya va radif masalasini o'rganishning nazariy asosi til va adabiyot o'rtasidagi uzviy bog'liqlikka tayangan holda shakllanadi. Nazariy jihatdan qofiya va radif she'riy nutqning strukturaviy unsurlari bo'lish bilan birga, semantik va estetik mazmun tashuvchisi sifatida qaraladi. Zamonaviy filologiyada bu hodisalar faqat fonetik moslik doirasida emas, balki leksik-semantik va pragmatik birliklar sifatida talqin etiladi.

Nazariy qarashlarga ko'ra, qofiya va radifning badiiy qiymati tanlangan so'zlarning leksik imkoniyatlari bilan bevosita bog'liq bo'ladi. So'zning asosiy va ko'chma ma'nolari, emotsional-ekspressiv bo'yoqlari, konnotativ yuklamasi qofiya va radifda alohida ahamiyat kasb etadi. Shu nuqtai nazardan, leksik birliklar poetik kontekstda o'zining oddiy lug'aviy ma'nosidan tashqari, qo'shimcha estetik vazifani bajaradi.

Lingvopoetik nazariyada qofiya va radif markaziy semantik pozitsiya sifatida qaraladi. Radifning takrorlanishi natijasida muayyan leksik birlik dominant ma'noga ega bo'lib, butun she'riy matn mazmunini umumlashtiruvchi semantik tayanch vazifasini bajaradi. Qofiya esa mazkur tayanchni turli leksik-semantik variantlar orqali boyitadi. Bu jarayon poetik nutqda semantik zanjir va assotsiativ aloqalarni yuzaga keltiradi.

Shuningdek, nazariy jihatdan qofiya va radif muallif individualligini ifodalovchi vosita sifatida ham baholanadi. Shoirning so'z tanlashdagi didi, leksik zaxirasi va stilistik afzalliklari aynan qofiya va

radif tizimida yaqqol namoyon bo'ladi. Bu holat ularni adabiy uslubni aniqlashda muhim nazariy mezon sifatida ko'rib chiqishga asos bo'ladi.

Qofiya va radifni o'rganish metodikasi

Qofiya va radif uchun tanlangan so'zlarning leksik xususiyatlarini o'rganish metodikasi kompleks yondashuvni talab etadi. Tadqiqot metodikasi fonetik, leksik-semantik va stilistik tahlil usullarining uyg'unligiga asoslanadi. Avvalo, she'riy matndan qofiya va radif birliklari aniqlanib, ularning tarkibidagi so'zlar alohida leksik birlik sifatida tahlil qilinadi.

Metodik jihatdan birinchi bosqichda tanlangan so'zlarning lug'aviy ma'nosi va etimologiyasi o'rganiladi. Bu bosqich so'zning tarixiy rivoji va semantik kengayishini aniqlash imkonini beradi. Keyingi bosqichda esa mazkur so'zlarning poetik kontekstdagi funksiyasi tahlil qilinadi. Bu jarayonda so'zning ko'chma ma'nosi, ramziy ifodasi va emotsional ta'siri asosiy e'tiborga olinadi.

Qofiya va radifni o'rganishda komparativ metod ham muhim o'rin tutadi. Turli shoirlar ijodida bir xil yoki o'xshash leksik birliklarning qofiya va radif sifatida qo'llanishi taqqoslanadi. Bu usul orqali individual uslub va umumiy poetik tendensiyalar aniqlanadi.

Metodik tahlilda statistik elementlardan foydalanish ham samarali hisoblanadi. Ma'lum bir shoir yoki davr she'riyatida eng ko'p uchraydigan qofiyadosh so'zlar aniqlanib, ularning leksik guruhlari belgilanadi. Bu usul poetik tilning leksik yadrosini aniqlashga xizmat qiladi.

Shuningdek, metodik yondashuvda kontekstual tahlil muhim ahamiyat kasb etadi. Qofiya va radifdagi so'zlar alohida emas, balki butun she'riy matn bilan uzviy bog'liqlikda o'rganiladi. Bu esa ularning estetik va g'oyaviy yuklamasini to'liq anglash imkonini beradi.

Xulosa

Xulosa qilib aytganda, qofiya va radif uchun tanlangan so'zlarning leksik xususiyatlari she'riy matnning estetik va semantik mukammalligini ta'minlashda muhim ahamiyat kasb etadi. Leksik birliklarning ma'no qatlamlari, uslubiy bo'yoqdorligi va obrazlilik xususiyatlari badiiy nutqning ta'sirchanligini oshiradi. Qofiya va radifni lingvopoetik nuqtai nazardan o'rganish she'riy tilning ichki mexanizmlarini anglashga xizmat qiladi hamda adabiyotshunoslik tadqiqotlari uchun muhim ilmiy xulosalar beradi.

Foydalanilgan adabiyotlar

1. Abdurahmonov G O'zbek tilining poetik sintaksisi Toshkent Fan
2. Mahmudov N O'zbek tilining leksik semantik tizimi Toshkent Universitet
3. To'xtasinov B She'riyat va poetik til masalalari Toshkent Akademnashr
4. Safarov O Adabiy tahlil asoslari Toshkent Ma'naviyat
5. Lotman Yu M Analysis of the Poetic Text Moscow Progress
6. Jakobson R Linguistics and Poetics Harvard University Press